

УДК 94(420)«1865/1936»+929 Кіплінг

ЗА ЛАШТУНКАМИ ЧОТИРЬОХ СТРОФ: КІПЛІНГОВЕ «IF»

Дашко Л.Т.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті проаналізовано життєвий та творчий шлях Редьярда Кіплінга та описано історичні події кінця вікторіанської доби. Стаття досліджує соціокультурні фактори та історичний контекст написання Р. Кіплінгом вірша «If». Розвідка здійснюється на тлі історичних і літературознавчих фактів про автора та про передумови написання цього вірша. Аналіз джерел та історіографії доводить, що вірш «If» написаний під впливом англо-бурської війни та є посвятою мужності та патріотизму Джеймсона.

Ключові слова: Редьярд Кіплінг, Велика Британія, вірш «If», англо-бурська війна, рейд Джеймсона.

Основною метою цього дослідження стає опис та пояснення факторів та об'єктивних причин, що дали поштовх до написання Р. Кіплінгом вірша «If» з урахуванням залученості людини до соціокультурного та історичного контексту взаємодії в суспільстві.

Предметом дослідження є біографічні, історичні та соціокультурні передумови написання Р. Кіплінгом вірша «If».

Об'єктом аналізу виступають історичні події вікторіанської Англії та факти біографії Редьярда Кіплінга.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні історіографічні джерела, присвячені Р. Кіплінгу, містять довідки і розвідки з історії англійської літератури та творчості Р. Кіплінга зокрема (Г.В. Анікін, О.Л. Вечірко, Н.Я. Д'яконова, Н.П. Михальська, Т.Л. Мотильова, О.В. Фоміна). Британські автори (К. Еймис, Д. Фарньє, Р. Грін, В. Мур-Гілберт, А. Сандісон, М. Сеймур-Сміт, А. Уїлсон та інші), зосередившись на дослідженні історії життя і творчості Кіплінга, залишають поза увагою англо-бурську війну, як подію, що стала приводом до написання Р. Кіплінгом вірша «If». Геополітична ситуація в світі на початку ХХІ століття знову викликає інтерес до історії життя і творчості Кіплінга, його опосередкованого впливу на формування імперської ідеології.

Виклад основного матеріалу. «If» – найгуманістичніший із-поміж віршів Кіплінга, тут не лунають гімни війни чи силі як такій, тут геть усе – вічні цінності й загальнолюдські чесноти: терпіння, витримка, чесність, воля, некорисливість, повнота самовіддачі...» [5, с. 111]. У автобіо-

графічній книзі «Дещо про себе» Р. Кіплінг пише, що «вірш цей вихопився з книжки і несподівано облетів цілий світ» [13]. «Його вишивають на панно і друкують на плакатах, його вчать і цитують, примушують переписувати у школах у якості покарання; його перекладено щонайменше трьома десятками мов, не кажучи вже про постійні з'яви більш чи менш дружніх пародій» [2, с. 8].

Тривала популярність та актуальність цього вірша як поетичного твору, зрозуміло, робить його предметом різноманітних досліджень та суперечок. Деякі інтерпретації віршованого тексту відштовхуються від факту, що вірш був «своєрідним листом-заповітом англійського письменника своєму синові, який загинув у першій світовій війні» [6, с. 53]. У даній статті робиться спроба описати передумови написання «If» та виявити кому ж насправді його присвячено.

Народившись у Вікторіанську епоху в індійській британській колонії Редьярд Кіплінг (Joseph Rudyard Kipling) (30 грудня 1865 – 18 січня 1936) виріс під впливом імперіалістичної культури, виступав захисником імперії та вважається найвидатнішим сучасним англійцем за свій патріотизм та віру. Він був плодотворним автором – написав 4 новели, оповідання, близько 600 віршів, котрі увійшли до 19 збірок. Серед них чи не найвідомішим творінням Р. Кіплінга став чотирьохкуплетний восьмирядковий вірш «If» – класичний поетичний вияв стоїцизму вікторіанської епохи.

У автора знаменитого вірша були відомі родичі, котрі без сумніву вплинули на його погляди, виховання та становлення. Батько Кіплінга Джон Локвуд Кіплінг (John Lockwood Kipling) був мит-

цем, науковцем та початківцем у викладанні художнього мистецтва в Індії, ректором та професором Бомбейської школи мистецтв. У свій час він був залучений до оформлення Музею Вікторії й Альберта (the Victoria and Albert Museum) у Лондоні. Редьярд Кіплінг успадкував батьків талант та власноручно ілюстрував свою книгу «Just So Stories». Багато інших були ілюстровані його батьком. Мати Редьярда, Еліс Макдональд, відома як авторка зворушливих і витончених поезій.

Дідусь по матері був главою методистської церкви. Дві сестри матері Кіплінга Alice Macdonald вийшли заміж за успішних художників 19 століття. Один з них – Едвард Колі Берн-Джонс (Sir Edward Burne-Jones) виконував розпис стін холу оксфордського Залу Союзів, і юний Редьярд проводив у них місяць щороку. Інший – Едвард Джон Пойнтер (Sir Edward Poynter) – був президентом Королівської художньої Академії та одночасно директором Лондонської Національної галереї. Третя сестра, котра також писала оповідання, новели та вірші, одружилася з Альфредом Болдвіном (Alfred Baldwin), членом парламенту, і стала матір'ю Стенлі Болдвіна (Stanley Baldwin), майбутнього прем'єр-міністра Великобританії.

Коли хлопчикові виповнилося 6 років, його, за звичаєм англійців, що працювали в Індії, відправили в Англію. Там він потрапив до закритого пансіону, що наче зійшов з найпохмуріших сторінок діккенсівських романів. Перебування у цьому «будинку відчаю» закінчилося для хлопчика важкою нервовою хворобою. Кілька місяців він нічого не бачив, а кошмарні сни про жорстокі й принизливі покарання переслідували його впродовж усього життя.

У віці 13 років Редьярд Кіплінг вступив до військового училища – закритої школи у Девонширі, де сини офіцерів готувалися до навчання в престижній воєнній академії. Там панувала казармена дисципліна і вихованців, майбутніх «будівничих імперії», привчали без роздумів виконувати будь-які накази й стоїчно терпіти труднощі. Для закритих шкіл вікторіанської доби характерним було не тільки знущання старших учнів над молодшими, але й шкільна романтична дружба та культ духовної любові між чоловіками. Як вважає Річардс, протягом 19 століття найвагомішою подією в житті багатьох чоловіків, одружених та холостяків, був пристрасний емоційний зв'язок з іншим чоловіком. Вікторіанський культ дружби спирався на приклади, що були запозичені в античності та рицарського середньовіччя. Високі почуття між чоловіками були виключно духовними і поєднувалися з найціннішим у вікторіанську епоху – з мужністю. Як пише Річардс, школярам розповідали про ідеальний союз між чоловіками на уроках, в книгах та в церковних проповідях [14, с. 12]. Саме тут Кіплінг, який не міг розраховувати на військову кар'єру через слабе здоров'я, твердо вирішив стати письменником. До здійснення цієї мети юнак підійшов з усією впевненістю, вихованою тривалими випробуваннями. Він ретельно студіює різні літературні стилі, опановує манеру провідних прозаїків та поетів – Мередіта, Гарді, Свінберна, Браунінга, Теннісона.

Провівши 11 років в Англії в 1882 році сімнадцятирічний Кіплінг повертається в Індію, де

його батько, який на той час служив директором школи в Лагорі й доглядачем музею, знайшов йому роботу репортера в місцевій аллахабадській «Цивільній та військовій газеті» (Civil and Military Gazette). Він працює журналістом, міжнародним кореспондентом та помічником редактора. На цих посадах він відточує перо, вчиться організовувати великий потік інформації, пише репортажі про війну, багато їздить по країні, бере інтерв'ю у найрізноманітніших людей. Його думкою цікавиться навіть британський головнокомандувач граф Роберте Кандагарський. Зрештою, в кінці 1880 років він знову повертається в Англію, де користується популярністю та шаную літературного спадкоємця Чарльза Діккенса.

Відомий вірш «If» був написаний у 1895 році, включений у збірку оповідань та віршів «Нагороди та феї» (Rewards And Fairies), де супроводжує оповідання «Брат широка нога» (Brother Square-Toes) та надрукований в жовтневому номері «Американського журналу» за 1910 рік. У ньому автор звертається до читача у підкреслено високому стилі, стилізованому під церковний гімн, псалми та біблійські книги пророків. Це «в своєму роді «Пам'ятник», як у Горация, Державіна, Пушкіна» [3, с. 104]. «If» є гірким засудженням британської влади під керівництвом лорда Салісбурі та дволикості міністра колоній Джозефа Чемберлена (Joseph Chamberlain) за таємну підтримку вилазки Джеймсона проти Бурів у південно-африканському Трансваалі у 1896. Безсумнівно, вірш був нав'язаний образом англійського офіцера Ліндера Старр Джеймсона (Dr Leander Jameson), який був в опалі через поразку в поході під назвою «Рейд Джеймсона» ('Jameson Raid').

Англо-бурська війна (1899-1902 років) «стала початком ери сумніву для багатьох британських політиків і військових, суспільно-політичних діячів і літераторів, у тому числі для Редьярда Кіплінга» [9, с. 27]. «Вместе с молодым военным корреспондентом У. Черчиллем он негодовал на виновников поражения, обрушившихся в первый год войны на англичан, наткнувшись на героическое сопротивление целого народа. Киплинг посвятил ряд стихотворений отдельным боям этой войны, частям английской армии и даже бурам, «великодушно» признавал в них соперников, равных англичанам по духу» [7, с. 4].

Р. Кіплінг був другом Джеймсона, якого йому представив, як вважають дослідники, інший колоніальний друг та мандрівник Cecil Rhodes, впливовий фінансист та громадський діяч, котрий заробив великий статок на формуванні африканської імперії беручи участь у добуванні золота та алмазів у Південній Африці.

У своїй біографії «Деякі відомості про себе» (Something Of Myself), опублікованій у 1937 році (через рік після смерті автора), Р. Кіплінг визнає, що вірш був написаний лише через натхнення єдиною особою: «Серед поезій у збірнику Rewards була одна колекція під назвою «If» – вони були написані з образу Джеймсона, і містили поради, що неможливі для виконання простим смертним, але які дуже легко давати» [13, с. 146, переклад автора]. Кіплінг захоплювався Джеймсоном і запросив його в маєток Bateman's в Sussex у 1909 році, за рік до виходу вірша «If» з друку. Портрет Джеймсона до тепер зберігається у ка-

бінегі Кіплінга у його маєтку поряд із портретом Жозефіни, його першої доньки, котра померла у семирічному віці від пневмонії.

Повне ім'я Джеймсона – Leander Starr Jameson. Дружиною Р. Кіплінга була американська аристократка Керрі Стар Балестьер (Caroline Starr Balestier), сестра письменника, американського видавця та літературного агента Кіплінга. Не існує доказів, але таке співпадіння другого імені в обидвох сім'ях наводить на думку, що Кіплінг не тільки захоплювався Джеймсоном як товаришем, але був з ним у родинних стосунках по лінії дружини. Це, вочевидь, пояснює невідоме сусідство двох портретів.

Для того, щоб зрозуміти причини Кіплінгового захоплення Джеймсоном потрібно повернутися до степів південної Африки в останні роки 19 століття.

Ця територія колись була поділена на дві британські колонії – Капська колонія і Наталь (the Cape Colony and Natal) та дві республіки Бурів – Оранжева Вільна держава (the Orange Free State) і Південно-Африканська Республіка, більш відома, як Трансвааль (Transvaal). Трансвааль, Бурська суверенна територія, налічувала 30 тисяч чоловічого білого населення голландського походження з правом голосу та 60 тисяч білих чоловіків «прибульців», в основному британських емігрантів, котрих Бури позбавили права голосу.

Родес (Rhodes), тодішній прем'єр-міністр Капської колонії (Cape Colony), мав на меті захопити обурених британців у Південній Африці повстати проти уряду Трансваалю. Він був впевнений, що вторгнення озброєних військ в Йоганнесбург приведе до державного перевороту. Рейд мав на меті підбурення цивільного британського населення до скинення Бурського режиму. Це дало б можливість зробити Південну Африку цілковито британською територією та володіти золотими та алмазними копальнями. В час різдвяних свят 1895 року 600 озброєних чоловіків – волонтерів з Британської Південно-Африканської поліції – були поставлені під командування давнього товариша Сесіля Родеса – доктора Джеймсона [12, с. 43].

У Британії цей план був неофіційно схвалений міністром колоній Джозефом Чемберленом, батьком майбутнього прем'єр міністра Невіля Чемберлена. Але почувши, що напад невдовзі буде приведений у дію, він запанікував та передумав. Чемберлен наказує генерал-губернатору Капської колонії засудити «рейд Джеймсона» і Родеса за його спланування. Також він видав вказівки кожному британському робітнику в Трансваалі не підтримувати цей переворот.

Таке відбувалося за кулісами. А на кордоні Трансваалю імпульсивний Джеймсон був розчарований політичною грою між Лондоном та Кейптауном (Cape Town) та вирішив діяти невідступаючи. 29 грудня 1895 року він перевів своїх людей через кордон Трансваалю плануючи добратися до Йоганнесбургу за три дні, але похід не вдався. Війська Бурського уряду сліdkували за силами Джеймсона від моменту, коли вони перетнули кордон. Вони атакували їх декількома короткими перепалками, у котрих рейдери втратили продовольчі запаси, коней та життя десятка людей. Вранці 2 січня Джеймсон зіткнувся з

основними силами Бурів. Побачивши, що Бури вбили 30 його людей, Джеймсон здався. Його та решту вцілілих забрали до тюрми у Преторії. Рейдери так і не добралися до Йоганнесбурга, і державний переворот так і не відбувся [15, с. 155].

Уряд Бурів передав ув'язнених разом з Джеймсоном лондонській владі за умови утримання його під вартою. Декілька днів після рейду німецький імператор послав телеграму вітаючи президента Трансваальського уряду з успішним придушенням перевороту.

Коли це викрила британська преса, піднялася хвиля анти-бурського та анти-німецького настрою, і Джеймсон став героєм лондонського суспільства. «Рейд Джеймсона» згодом став рушійним фактором у розгортанні Другої англо-бурської війни (1899-1902). Джеймсона засудили до 15 місяців за керівництво рейдом, а уряду Трансваалю виплатили 1 мільйон фунтів компенсації. Сесіль Родес був змушений піти у відставку з поста прем'єр-міністра.

Джеймсон так ніколи і не озвучив участь британського уряду у підтримці рейду. Саме цей факт дає змогу декільком дослідникам творчості Кіплінга стверджувати, що рядки «If you can keep your head when all about you / Are losing theirs and blaming it on you» були створені з наміром віддати належне мужності та гідності мовчання Джеймсона.

Джеймсона не зламав арешт. Відбувши 10-ти місячне ув'язнення в Лондоні він повернувся у 1899 р. до Південної Африки і здобув посаду прем'єр-міністра Капської колонії у 1904 р., яку він залишив перед утворенням Південно-Африканського Союзу в 1910 році.

Стійкість Джеймсона перед лицем невдач долі і його рішучість у виконанні завдань відображені у рядках, де звучить ясна віра в силу і мужність людини, в її здатність боротися з труднощами на шляху до високої мети: If you can make a heap of all your winnings / And risk it at one turn of pitch and toss / And lose, and start again from your beginnings / And never breathe a word about your loss...

Але гнів Р. Кіплінга через те, як Британська правляча верхівка обійшлася з Джеймсоном, ніколи не вщухав. Хоча поет став першим англійським Нобелівським лауреатом у літературі у 1907 «in consideration of the power of observation, originality of imagination, virility of ideas and remarkable talent for narration, which characterise the creations of this world-famous author», він відмовився отримати дворянський титул та найвищий орден Британії – орден «За заслуги» – від Британського уряду та Короля, так само, як і відмовився від посади придворного поета (Poet Laureate) та Кавалера ордена Пошани.

Трагедія була і в тому, що лише декілька років після того, як вийшов вірш, загинув єдиний син Кіплінга – лейтенант Джон Кіплінг. Він загинув у Першій Світовій війні у Франції у битві при the Battle of Loos 27 вересня 1915 року у віці 18 років. Його тіло так і не було знайдено. Від цього шоку Р. Кіплінг так і не оправився. Але дух його сина та образ Джеймсона живе у рядках його вірша, котрий продовжує надихати мільйони. Загалом, чудовий герой для наслідування для Джона, сина Кіплінга. «If you can fill the

unforgiving minute/ With sixty seconds' worth of distance run/ Yours is the Earth and everything that's in it / And – which is more – you'll be a Man my son!».

«Ни одной из армий старого мира не довелось найти такого верного и ревностного восхвалителя, каким был для английской армии Киплинг» [7]. Оспівуючи Британський стоїцизм, витривалість і напір, вміння не пасувати перед труднощами вірш «If» написаний в пам'ять про людину, котра була засуджена і ув'язнена за дії Британського уряду – Leander Starr Jameson. Очоливши незаконний рейд у Бурську республіку в Трансваалі авантюрний Джеймсон надіявся приєднати багаті території до підконтрольних Британії. І хоча рейд зазнав невдачі, Джеймсон повністю прийняв відповідальність на себе. Таким чином став визначним прикладом британця, який у важкій ситуації демонструє наполегливість [15, с. 155].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Роки дитинства та становлення Р. Кіплінга, його оточення та соціальні виклики часу безсумнівно наклали свій відбиток на ставлен-

ня поета до вагомих цінностей – справедливості, дружби, патріотизму. Вірш «If» свідчить, що тільки відданість ідеї, сила духу та щира віра здатні принести перемогу і одній людині, і цілій державі. Дослідження вірша «If» дало змогу не лише вивчити історію країни крізь призму відомого письменника, але й дослідити як ті чи інші зовнішньополітичні та внутрішньополітичні процеси в державі відобразилися на житті та творчості «такої відомої людини, як Редьярд Кіплінг, який з пересічного англо-індійського школяра з поганим зором виріс у «залізного Редді», письменника із світовим ім'ям і політика із бездоганною імперською репутацією, чиї ідеї та далекоглядні плани на побудову Pax Britannica для багатьох британців у кінці XIX – на початку XX століть стали прозрінням на стан речей у колоніях» [10, с. 159].

Поетеса Р. Кіплінга пережила час, щоб зруйнувати «міф про «людиноненависника», «оспіувача хижацтва», «барда імперіалізму», яким начебто був і яким насправді ніколи не був Редьярд Кіплінг» [8].

Список літератури:

1. Вечірко О.Л. Центральна опозиція Схід-Захід у творчості Редьярда Кіплінга / О.Л. Вечірко // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство) у 2 ч. – Вип. № 105(2) – Кіровоград, 2012. – С. 53-57.
2. Вокер Дж. Ред'ярд Кіплінг: знайомство / Джон Вокер // Сучасний Кіплінг – нові акценти інтерпретації: матеріали конференції. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 72 с.
3. Зверев А. Редьярд Кіплінг – «If» (Вглубь одного стихотворения) / А. Зверев // Иностранная Литература, № 1, 1992. – С. 104-106.
4. Зверев А. Четыре строфы / А. Зверев // Иностран. лит. – 1997. – № 4. – С. 187-194.
5. Новикова М. Парадокси хрестоматійного вірша / Олена Макаренко, М.О. Новикова // Журнал «Всесвіт», № 5. – 1989. – С. 111-116.
6. Приходько В.Б. специфіка іншомовної інтерпретації вірша Р. Кіплінга «If» / В.Б. Приходько // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. VI(142). – 432 с. – С. 52-56.
7. Самарин Р. Редьярд Кіплінг. Вступительная статья / Р. Самарин // Кіплінг Р. Свет погас: Роман; Отважные мореплаватели: Приключенч. повесть; Рассказы; Мн.: Маст. літ., 1987. – 398 с.
8. Стріха М. Кіплінг справжній і вигаданий: матеріал до уроку / М. Стріха // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. – № 3. – С. 43.
9. Фоміна О.В. Редьярд Кіплінг і Друга англо-бурська війна 1899-1902 рр. / О.В. Фоміна // Грані. – 2013. – № 11. – С. 27-31.
10. Фоміна О.В. Твори Редьярда Кіплінга як історичні джерела з трансформації ідеї Імперії в британському суспільстві в кінці вікторіанської доби / О.В. Фоміна // Грані. – 2013. – № 10. – С. 159-164.
11. Chris Ash. The If Man: Dr. Leander Starr Jameson, the Inspiration for Kipling's Masterpiece. – 30 Degrees South Publishers, 2011. – 384 с.
12. Richard Jaffa. Man and Mason-Rudyard Kipling. – AuthorHouse, 2011. – 280 с.
13. Kipling R. Something of Myself: For My Friends Known and Unknown. – Wildside Press LLC, 2008 – 256 с.
14. Jeffrey Richards. Happiest days: the public schools in English fiction. – Manchester: Manchester University Press. – 1991. – 213 с.
15. John A. Wagner. Voices of Victorian England: Contemporary Accounts of Daily Life. – 298 с.

Дашко Л.Т.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ЗА КУЛИСАМИ ЧЕТЫРЕХ СТРОФ: «IF» КИПЛИНГА

Аннотация

В статье проанализированы жизненный и творческий путь Редьярда Киплинга и описаны исторические события конца викторианской эпохи. Статья исследует социокультурные факторы и исторический контекст написания Р. Киплингом стихотворения «If». Разведка осуществляется на фоне исторических и литературоведческих фактов об авторе и о предпосылках написания этого стихотворения. Анализ источников и историографии показывает, что стихотворение «If» написано под влиянием англо-бурской войны и посвящено мужеству и патриотизму Джеймсона.

Ключевые слова: Редьярд Киплинг, Великобритания, стихотворение «If», англо-бурская война, рейд Джеймсона.

Dashko L.T.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

BEHIND THE SCENES OF FOUR STANZE: KIPLING'S «IF»

Summary

The article analyzes the life and career of Rudyard Kipling and describes historical events of the late Victorian era. Article explores socio-cultural factors and historical context of the poem «If», written by R. Kipling. The research is carried out against the background of historical and literary facts about the author and the prerequisites for writing this poem. The analyzed sources and historiography prove that the poem «If» was written under the influence of the Anglo-Boer War and dedicated to Jameson's courage and love for the country.

Keywords: Rudyard Kipling, Great Britain, poem «If», the Anglo-Boer War, Jameson's Raid.